

URTX

ESTUDI CERÀMIC DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
AL CARRER DE LA FONT, 7-9, DE TÀRREGA (URGELL)

Míriam Esqué Ballesta, Iñaki Moreno Expósito i Jordi Ramos Ruiz

ESTUDI CERÀMIC DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DE LA FONT, 7-9, DE TÀRREGA (URGELL)

Abstract

La intervenció arqueològica realitzada en la calle de la Font, 7-9, de Tàrrega, entre los años 2007-2008, puso al descubierto un conjunto estratigráfico que ofreció cerámicas con una cronología que iba del siglo xiv al xviii. Cabe destacar el lote cerámico proveniente de los estratos de amortización de un silo obliterado durante la primera mitad del siglo xiv. El material cerámico corresponde a un repertorio de época gótica, sin poder vincularse a ninguna comunidad en concreto. Las cerámicas documentadas son de uso común, utilizadas tanto por la comunidad cristiana como por la judía, sin una definida diferenciación formal, salvo por la presencia de un fragmento de lámpara múltiple, posiblemente atribuida a un ritual judío. La amortización del silo, colmatado en la primera mitad del siglo xiv, se puede relacionar tanto con la epidemia de peste sufrida en la época como con la masacre (*pogrom*) que se dio en la judería de Tàrrega en 1348.

The archaeological excavation carried out in the 7-9 Font Street in Tàrrega, between the years 2007-2008, revealed a stratigraphic set that featured ceramic with a timeline stretching from the fourteenth to the eighteenth century. Of note is the ceramic batch from the strata of a silo obliterated during the first half of the fourteenth century. The ceramic material corresponds to a repertoire of the Gothic period, unable to be bound by any particular community. The ceramics are commonly documented, used both by the Christian community as the Jewish, without a definite formal differentiation, except for the presence of a fragment of multiple lamp, possibly attributed to a Jewish ritual. The amortization of the silo, filled in in the first half of the fourteenth century, can be related both to the plague suffered at the time, as the slaughter (pogrom), which took place in the Jewry of Tàrrega in 1348.

Paraules clau

Ceràmica, repertori formal, primera meitat del segle xiv, llàntia múltiple.

Introducció

L'objectiu d'aquest article és apropar-nos a l'estudi del conjunt ceràmic de la intervenció arqueològica del carrer de la Font, núm. 7-9, de Tàrraga. Aquest carrer es troba ubicat al casc antic del municipi, on antigament se situava el call jueu. La intervenció arqueològica, promoguda per la immobiliària Immo Atanàgría, SL, va ser encarregada a l'empresa arqueològica ATICS, SL i es dugué a terme sota la direcció dels arqueòlegs Damià Griñó i Márquez i Carles Navarro i Barberán. Els treballs de control arqueològic es dugueren a terme del desembre de 2007 al gener de 2008, sota la supervisió del Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrraga. L'actual carrer de la Font es podria identificar com l'antic carrer de les Santes Creus, un dels carrers que formaven el teixit urbà del call jueu de Tàrraga entre els segles XIV i XV.¹

L'actuació arqueològica al carrer de la Font, núm. 7-9, es trobava dins del context urbà de l'antic casc antic de Tàrraga i, per tant, dins del perímetre de la muralla del segle XIV. L'excavació va posar al descobert diverses estructures i nivells d'atribució cronològica des de la primera meitat del segle XIV fins als segles XIX i XX. Ens trobem a la zona límit entre el call jueu i la zona baixa targarina ocupada per la població cristiana. Així, un dels objectius de l'estudi es basava en la possibi-

litat de poder adscriure els materials a una comunitat determinada.

Per tal de dur a terme l'estudi, es realitzà una aproximació al repertori d'objectes recuperats, principalment els materials ceràmics que amortitzaren la sitja UE 2088 mitjançant l'estrat UE 2089. Els materials recuperats d'aquesta sitja formen part d'un conjunt tancat d'un repertori domèstic de la primera meitat del segle XIV. L'obliteració de la sitja en aquell moment es pot relacionar amb l'epidèmia de la pesta negra o amb l'assalt (pogrom) del call de Tàrraga dut a terme l'estiu del 1348.² La resta dels materials prové d'una seqüència de nivells de terraplèment d'èpoques posteriors.

El repertori formal

La totalitat del material ceràmic que s'estudia en aquest article prové dels estrats d'amortització d'una sitja baixmedieval i d'una seqüència estratigràfica posterior que marca la darrera utilització de l'espai i l'abandonament de l'indret.

Els materials apareguts es poden dividir en dos grans grups ceràmics: d'una banda, la vaixel·la de taula, i de l'altra, la ceràmica comuna destinada a la preparació dels aliments o a l'emmagatzematge i el transport.³ La vaixel·la de taula apareguda dins de la sitja

¹ J. X. MUNTANÉ I SANTIVER (2006), «Les cases que solien ésser dels jueus: Una aproximació al call de Tàrraga a través dels llibres d'estimes», *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 19, p. 106-123. El carrer de la Font correspon al límit oest del call jueu de Tàrraga.

² Vegeu l'article «La intervenció arqueològica al carrer de la Font, 7-9: Un abocament de materials del segle XIV a la zona del call de Tàrraga», d'Anna Colet, Carles Navarro, Damià Griñó i Oriol Saula, publicat en aquest dossier d'arqueologia urbana a Tàrraga.

³ Els materials ceràmics presentats són ben presents a la ciutat de Barcelona durant l'edat mitjana. J. BELTRÁN DE HEREDIA I BELCERO (1995), «Terminologia i ús dels atuells ceràmics de cuina a la baixa edat mitjana», a *Del rebost a la taula: Cuina i menjar a la Barcelona gòtica*, Barcelona, Museu d'Història de Ciutat de Barcelona, p. 46-58.

Fig. 1.

Fragment d'un plat del tipus corda seca total de tradició islàmica.

pertany a la ceràmica coneguda sota les denominacions *ceràmica de la família verda*, *ceràmica amb revestiment verd monocrom* o *vidriada monocroma*, present en contextos de la Mediterrània occidental a partir del segle XIII i, sobretot, durant tot el segle XIV.⁴

Primerament, hem de fer esment a la documentació d'un seguit de peces ceràmiques d'influència islàmica o atribuïbles a produccions de la zona. Són fragments de ceràmica de pasta laminar i porosa, de cocció reduïda, molts d'ells amb una patina cendrosa a l'exterior, associats majoritàriament a tenalles i, en menor quantitat, a olles. En el cas de les tenalles, presenten cordons al cos globular. La transformació de la producció de terrissa al llarg del segle XIII, amb peces ceràmiques de cuïta oxidant i la impermeabilització dels recipients amb vernissos de diferents tonalitats, provocà la progressiva decadència de la ceràmica grisa a centres de caràcter rural.

Trobem també indicis d'elements ceràmics islàmics de corda seca, malgrat que siguin testimonials. Destaca un fragment, amb corda seca total, que correspon a un peu de plat amb un motiu central radial (fig. 1).

La ceràmica vidriada associada al rebost correspon a la més representada en tot el conjunt estudiat. El gibrell, que dins del context de l'època gòtica sempre ha estat representat en gran quantitat, en aquest cas, és ben diferent. La presència de gibrells datats entorn del segle XIV correspon a peces amb un diàmetre d'uns 30 cm amb coberta vidriada melada. De clara influència islàmica, ja que correspon a una forma derivada de l'*alcadefe* estudiat per Beltrán de Heredia i Belcero (2007, p. 150-154), són peces presents en contextos a partir del segle XIII, sempre vidria-

des a l'interior amb una tonalitat melada i motejada i que presenten mides diverses i el llavi lleugerament penjat i engruixit a la vora. El gibrell va ser una peça multifuncional durant l'edat mitjana; d'aquí ve la presència en gairebé en tots els repertoris d'aquesta època.

El vidriat predominant és el melat, amb tonalitats que circulen des del groguenc fins al verdós. La presència de peces acabades amb la coberta vitrificada, i no inacabades, ens induïx a pensar en l'adscripció d'aquestes peces a un taller llunyà a la zona, ja que no hi ha restes de materials ceràmics propis de la proximitat d'un forn ceràmic. Cal tenir en compte la possible procedència de la costa barcelonina, per les característiques morfològiques i tècniques del material estudiat pel que fa al que presenta coberta vitrificada.

De la mateixa manera que en la majoria dels contextos ceràmics, el poal també apareix documentat en el material recuperat. Aquest tipus d'atuell destaca pel fet de presentar la coberta exterior vitrificada del qualificat com a *verd gòtic*, malgrat que també n'apareixen amb tons entre melats i groguencs. En molts casos, el vidriat es troba gairebé perdut amb bombolles. Amb un diàmetre d'uns 12 cm, es presenten les vores motllurades i amb les nanses sobrealçades i amb acanalats.

És interessant de constatar la documentació de gerres per contenir líquids amb diàmetres d'uns 12 cm. Aquest tipus de material ceràmic presenta unes vores de forma arrodonida o lleugerament ametllada, amb unes parets obertes i possiblement amb dues nanses. Aquest tipus de ceràmica classificada com a *gerres* també s'anomena *pitxers*. El vidriat interior és de tonalitat melada i l'exterior, de verd gòtic, i només un fragment presenta un estampillat a l'exterior format per cercles concèntrics segmentats.

Encara que el tipus ceràmic anomenat *servidora* és present a la ceràmica catalana en verd i morat, també trobem formes d'aquest servei de taula, normalment, en coberta vitrificada de tonalitat melada. Presenta parets exvasades i llavi apuntat i alguns tenen la vora engruixida de secció triangular, amb un perfil amb tendència carenada. A més, destaquen per presentar un peu ben marcat sense ser peces vidriades a l'exterior.

Aparegué una gran quantitat d'escudelles (fig. 2), la majoria amb decoracions i carac-

⁴ R. DEHESA I CARREIRA, J. RAMOS I RUIZ I J. ALSINA MARTÍN (2009), «El forn del carrer de l'Hospital i la producció de ceràmica comuna vidriada monocroma i de vaixel·la verda a la Barcelona del segle XIII», *Quarhis. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, núm. 5, p. 187.

terístiques diferents, i algunes amb una simple coberta vitrificada. Destaca l'atuell diferenciat com a *escudella* com les peces trobades al portal de la Magdalena de Lleida, atribuïdes al segle xv (Lorient i Oliver, 1992; Beltrán de Heredia i Belcero, 1999, p. 188).⁵ En el nostre cas, l'adscripció cronològica queda ubicada al segle xiv i recorda l'*ataïfor* islàmic. Les seves mides es troben al voltant dels 14 cm, amb vora vertical amb llavi bisellat i peu anular sobresortint o fon pla.

D'altra banda, són presents els materials ceràmics anomenats *ceràmica catalana en verd i morat*. Aquest tipus de peces compta amb argiles grolleres, amb parets gruixudes i pesants que es troben decorades en verd i morat sobre una capa prima de vidriat blanc, que a vegades és groguenc i de tacte rugós per la cara interna, amb presència de poc estany. Aquesta producció s'inicià a mitjan segle xiii influïda per les ceràmiques andalusines i la seva expansió més important és donà al segle xiv, tot produint-se en moltes poblacions la seva davallada al final del segle xiv i al llarg del xv. Aquest tipus de ceràmica amb referències documentals a la ciutat de Barcelona l'any 1297 testimonia el seu origen barceloní com a centre marítim de comerç. Altres centres tradicionalment apuntats però mai constatats són Girona i Manresa. La ceràmica decorada en verd i morat mostra una influència del romànic més occidental, amb gran importància del substrat mudèjar hispànic amb paral·lelismes a la regió provençal i a la península Itàlica. Els motius documentats són branques de pi, vegetals, pinyes reticulades, estrelles, escuts, fulles de roure, etc. L'orla més recurrent de la ceràmica catalana en verd i morat apareguda és la de dos filets en morat i un de verd entremig, malgrat que hi ha un individu identificat amb una orla entre quatre filets concèntrics, rombes amb una aspa inscrita en manganès i amb dos traços transversals en els interespais en verd (fig. 3).

Les formes ceràmiques amb decoració en verd i morat de producció catalana són fonamentalment plats, escudelles i, en menor quantitat, servidores i gerretes.⁶ Presenten decoracions de motius geomètrics, vegetals

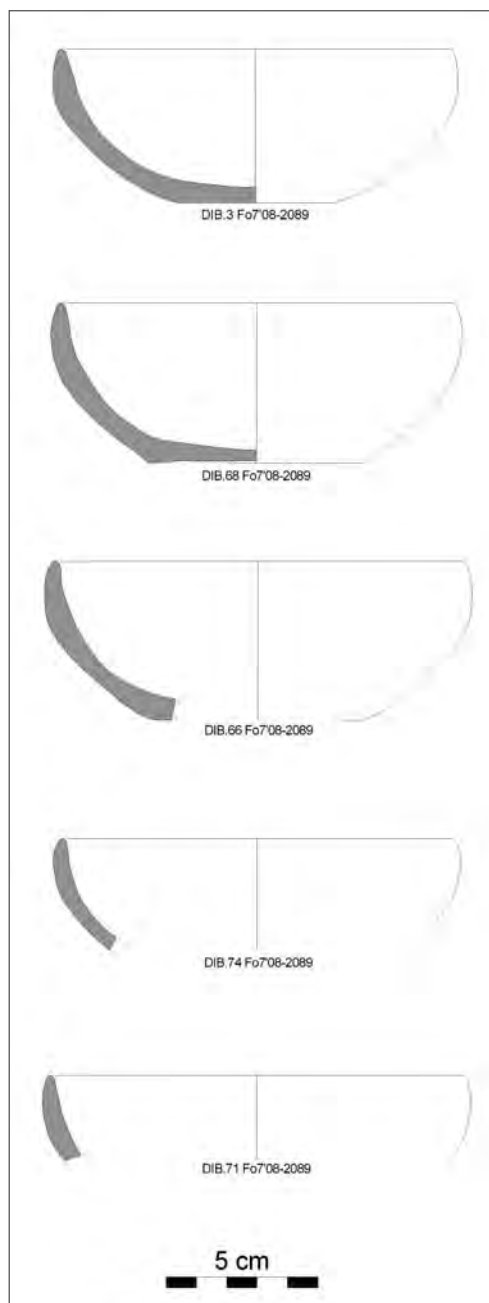

Fig. 2.
**Algunes formes
d'escudelles de l'estrat
d'amortització de la
sitja de la primera
meitat del segle xiv.**
Dibuix: Xavier Bermúdez
i López.

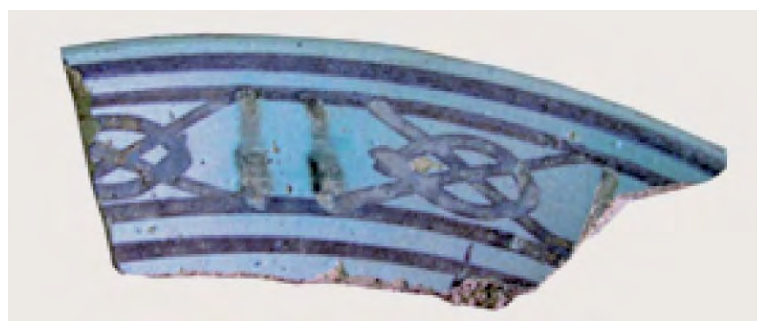

Fig. 3.
**Fragment d'orla en
verd i morat.**

⁵ Arqueològicament parlant, es desconeix si a la ciutat de Lleida van existir forns ceràmics dedicats a aquest tipus de material ceràmic. J. GARCIA IÑÁÑEZ (2007), *Caracterització arqueomètrica de la ceràmica vidriada decorada de la baixa edat mitjana al Renaixement dels principals centres productors de la península Ibèrica*, Barcelona, Universitat de Barcelona, tesi doctoral.

⁶ El conjunt ceràmic de tipus verd i morat és ben present a Catalunya, malgrat que a les comarques lleidatanes és testimonial. E. GONZÁLEZ MILÀ (2000), *La ceràmica baixmedieval decorada en verd i manganès: Un estat de la qüestió*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.

Fig. 4.
Servidora amb decoració vegetal del tipus verd i morat de la primera meitat del segle XIV. Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

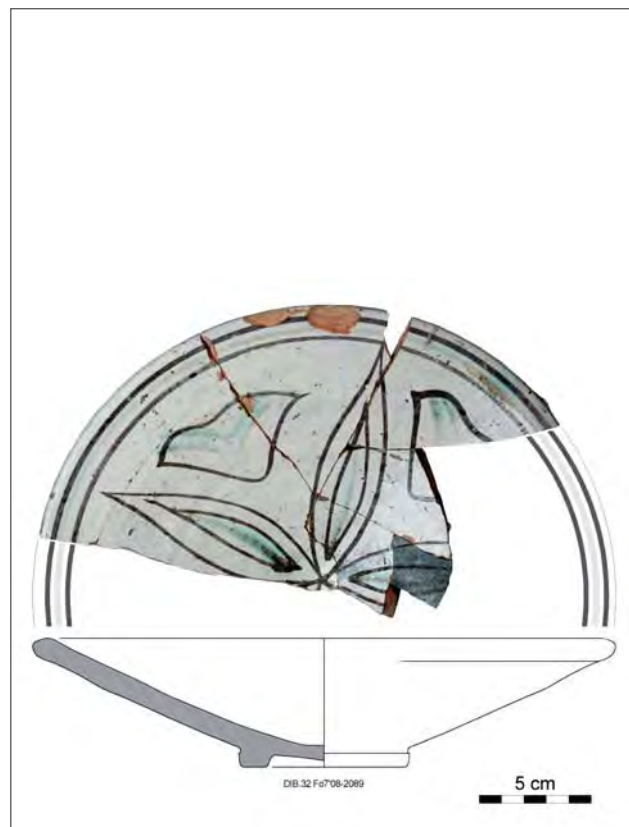

Fig. 5.
Servidora amb decoració vegetal del tipus verd i morat de la primera meitat del segle XIV. Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

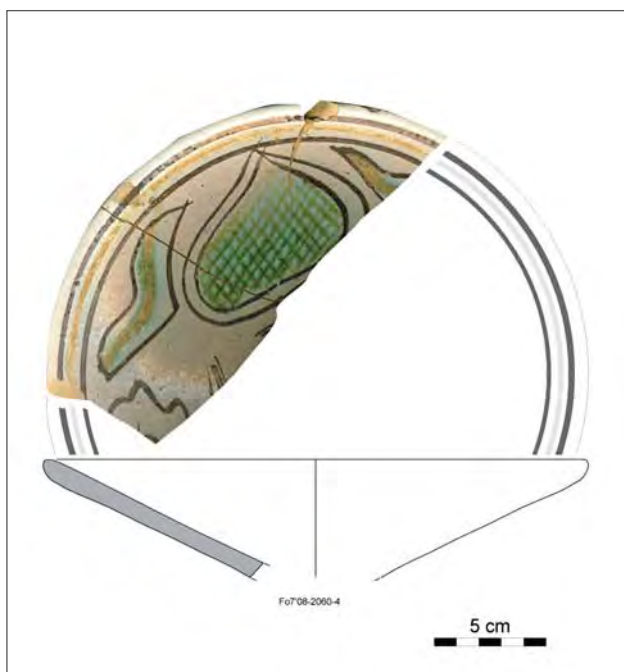

Fig. 6.
Servidora amb decoració vegetal del tipus verd i morat de la primera meitat del segle XIV. Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

Fig. 7.
Servidora amb decoració vegetal del tipus verd i morat de la primera meitat del segle XIV. Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

i esquematitzacions simbòliques. Fonamentalment, es decoren amb orles que combinen diverses línies horitzontals paral·leles amb línies ondulades, ziga-zagues, rombes, reticulats i aspes; motius vegetals i geomètrics com a figura central de la peça: fulles, pinyes, espigues o fulla de pi i, excepcionalment, figures zoomorfs (tres exemplars) (fig. 4-7). La majoria de les peces correspon al tipus ceràmic genèricament conegut com a *plat*, amb les seves diferents accepcions, d'un plat tallador, nou fragments de servidora, un fragment de plat d'ala i, testimonialment, un fragment d'escudella i un fragment de pitxer amb motius reticulats (fig. 8).

Relacionat directament amb la producció de ceràmica del tipus verd i morat, es troba un conjunt ceràmic anomenat *manganès monocrom*. Aquest tipus ceràmic ha estat relacionat amb la pisa arcaica vinculada al segle XIII a la ciutat de Barcelona.⁷ Aquest correspon a plats de mida mitjana i escudelles, generalment amb motius decoratius centrals corresponents majoritàriament a escuts pseudoheràldics, estrelles lobulades, asteriscs i motius reticulats (fig. 10-13). Pel que fa als materials presentats, se situen al començament del segle XIV, amb la documentació de cobertes estanníferes ben acurades i d'altres només engalbades en blanc. Moltes vegades presenten un filet concèntric marcant la vora, orla d'espigues i traços perpendiculars marcant l'ala de l'escudella. A banda de les escudelles, també s'ha pogut documentar dins aquest grup un fragment de gerra, un fragment de tipus pitxer, un de tradició islàmica de tipus *redoma* (fig. 9) i un pom agafador d'un canelobre que presenta decoració en manganès amb files paral·leles.⁸

Aquest conjunt de plats i escudelles representa el 10 % del total del repertori de ceràmica presentat. Hi ha fragments de gerretes i nanses en vidriada blanca datats a mitjan segle XIV. A la necròpolis medieval jueva de les Roquetes existeix un paral·lel a la fossa 162.⁹

La ceràmica blava valenciana és present en una quantitat considerable, molt similar a la ceràmica en verd i morat. La majoria de les

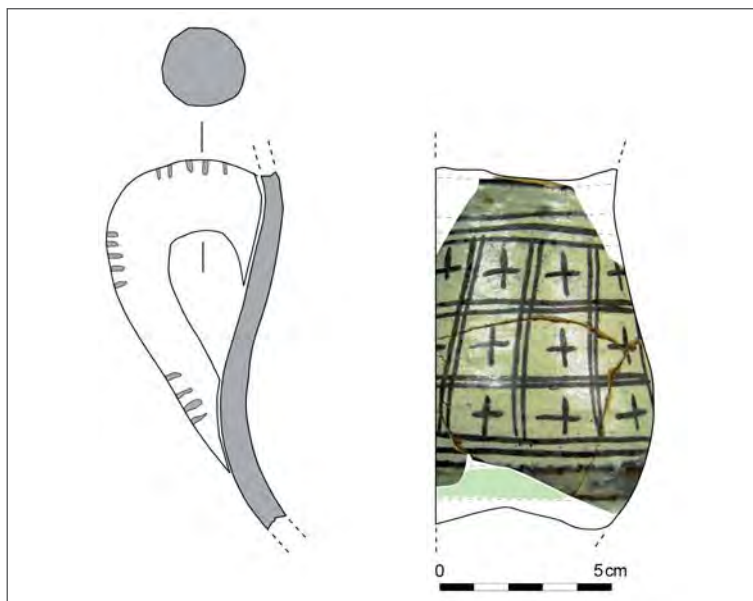

Fig. 8.
Pitxer del tipus verd i morat de la primera meitat del segle XIV.
Dibuix: Jordi Ramos i Ruiz.

Fig. 9.
Gerreta vidriada de tipus redoma atribuïda a la primera meitat del segle XIV.
Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

⁷ J. BELTRÁN DE HEREDIA I BELCERO (2007), «Pisa arcaica i vaixel·la verda al segle XIII: L'inici de la producció de pisa decorada en verd i manganès a la ciutat de Barcelona», *Quarhis. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, núm. 3, p. 138-159.

⁸ Les gerretes amb cos piriforme i coll estret (les anomenades *redoma* de la tradició musulmana) també són presents en el context dels segles XIII i XIV a Catalunya. G. ROSSELLÓ BORDOY (1991), *El nombre de las cosas en el Al-Andalus: Una propuesta de terminología de cerámica*, Palma, Museu de Mallorca i Societat Arqueològica Lul·liana.

⁹ A. COLET I MARCÉ (et al.) (2009), «Les fosses comunes de la necròpolis medieval jueva de les Roquetes, Tàrraga», *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 23, p. 103-137.

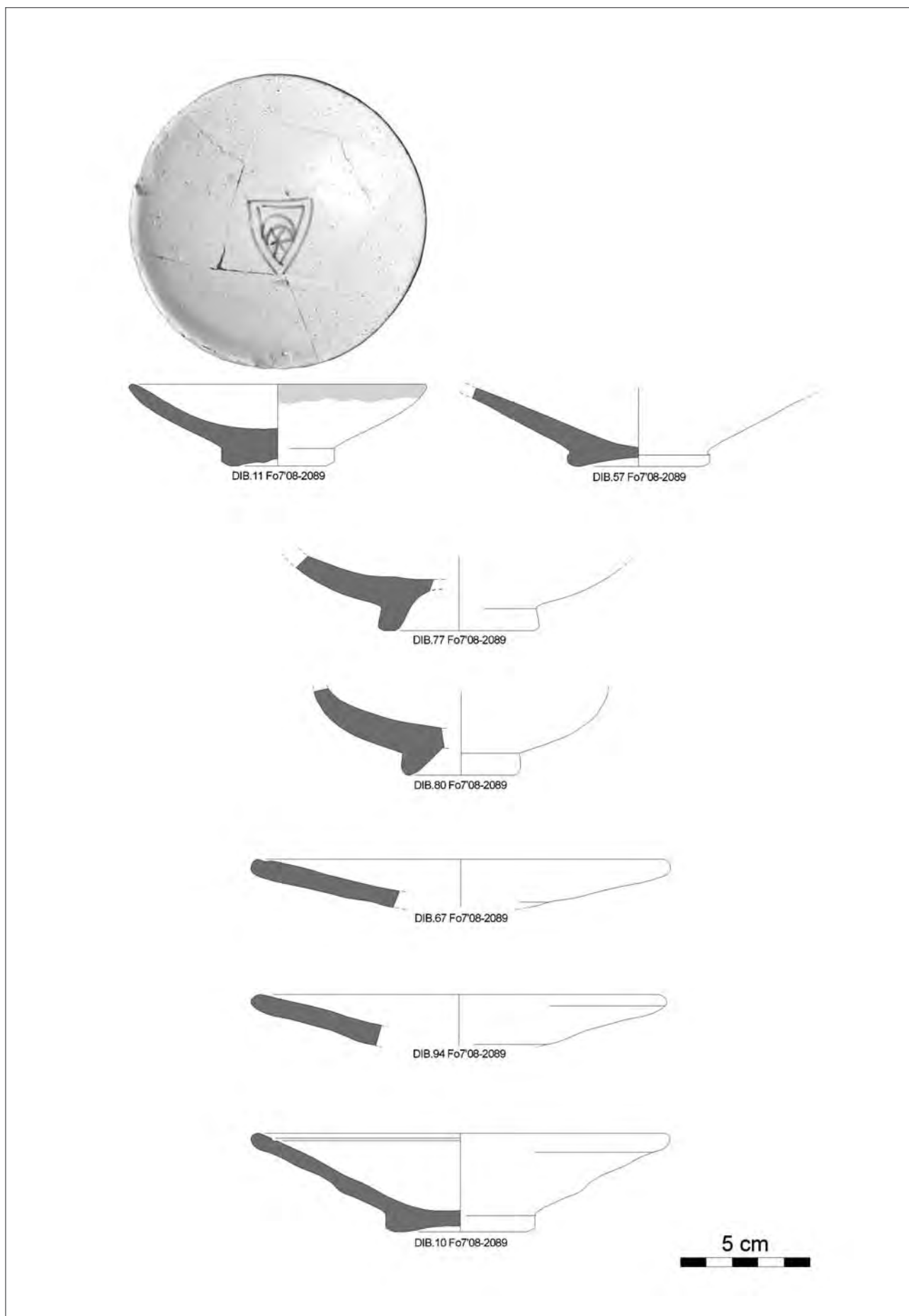

Fig. 10. **Plats i escudelles del tipus manganès monocrom.** Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

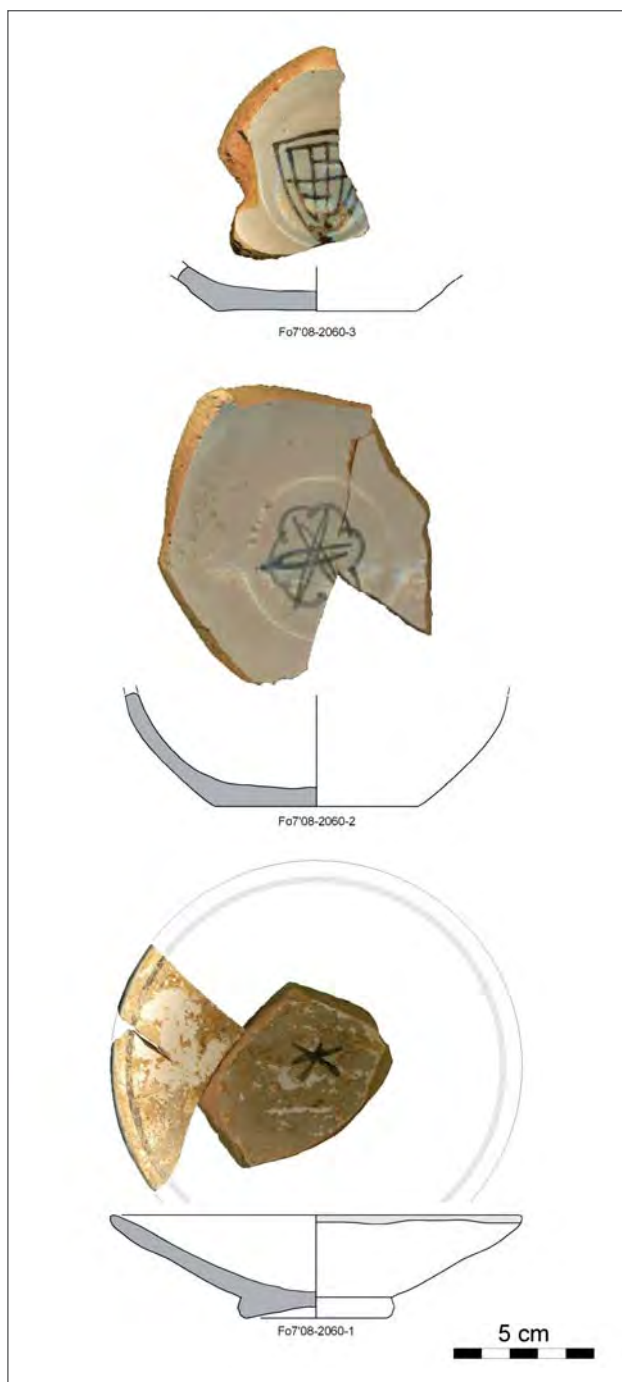

Fig. 11.
Escudelles i plat en manganès monocrom amb motiu central.
 Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

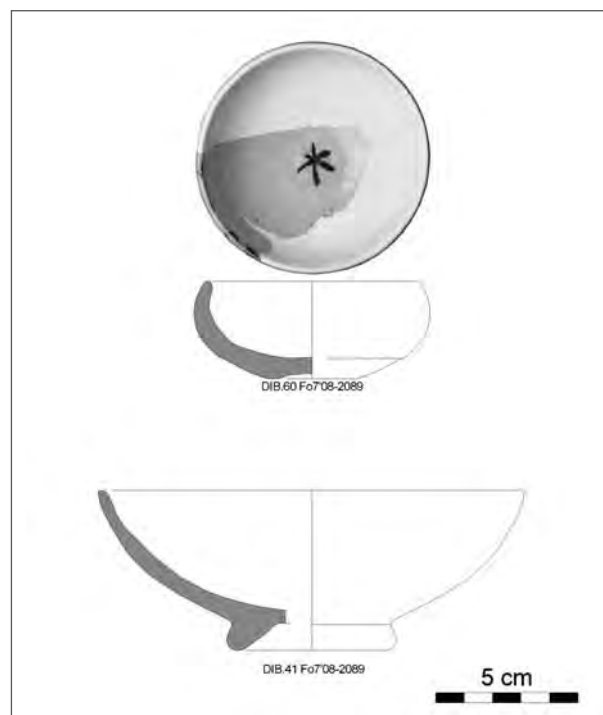

Fig. 12.
Escudella en manganès monocrom i una altra escudella vidriada blanca. Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

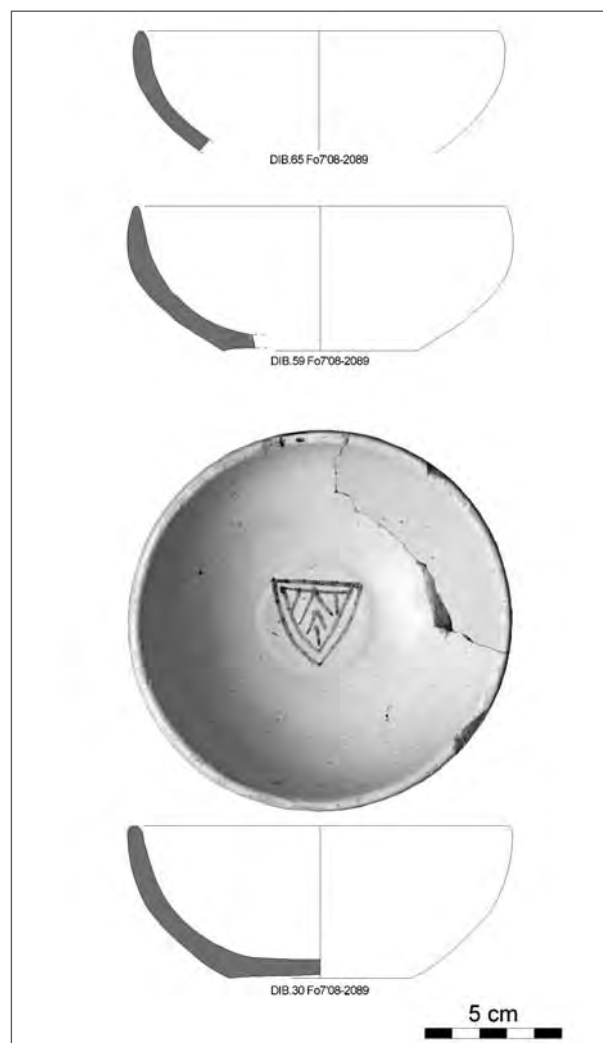
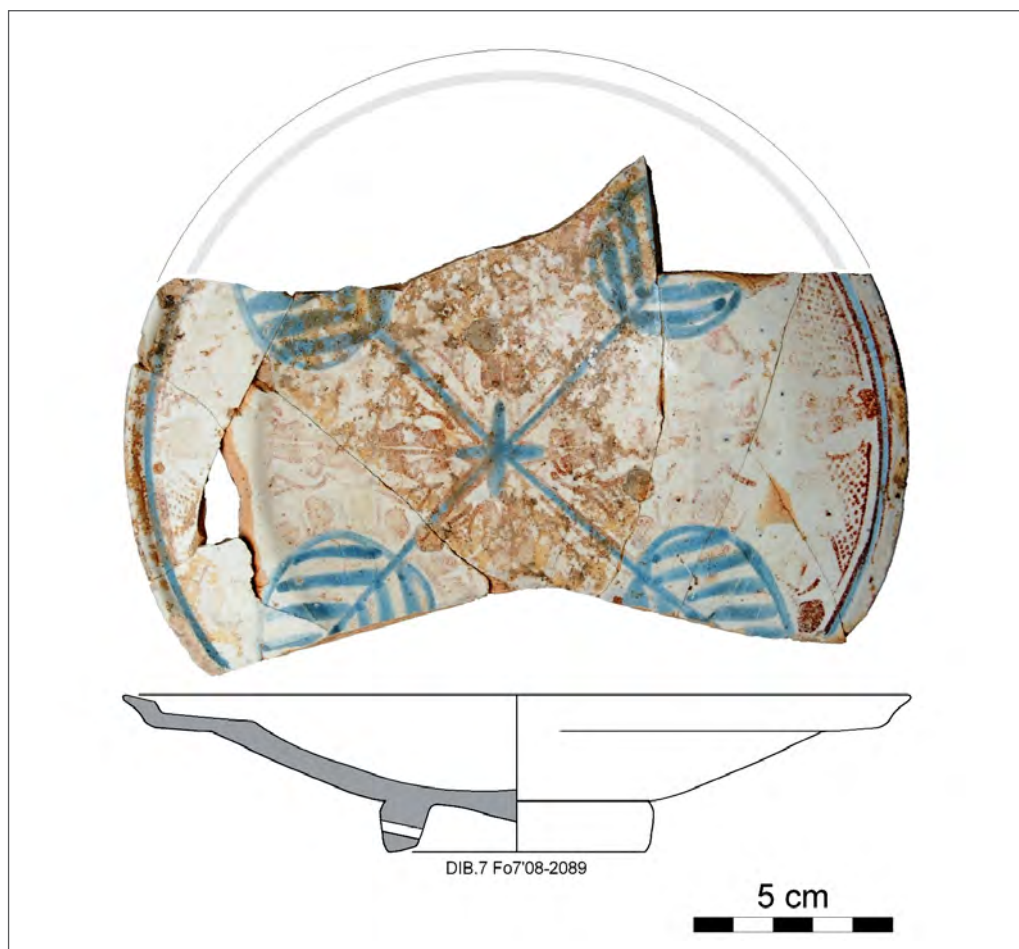

Fig. 13.
Escudelles del tipus manganès monocrom.
 Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

Fig. 14.
**Plat d'ala amb
decoració en blau
i reflex metàl·lic
de procedència
valenciana.**
Dibuix: Xavier
Bermúdez i López.

peces presenta una argila compacta, amb presència de vacuoles i desgredant molt fi. La pasta pren una tonalitat beix, que va des del beix groguenc fins al beix rosat. El vidriat és ric en estany i cobreix tant la paret interior com l'exterior, amb un aspecte opac i dens, amb una tonalitat cremosa. És a partir de la primera meitat del segle XIV que a València es produïa aquest tipus de ceràmiques, tot desplaçant la producció en verd i morat. El seu origen es troba entorn de la ciutat de València, però, sobretot, als tallers identificats arqueològicament com a Manises i Paterna.¹⁰ Destaquen els motius de palmetes, adscrits a tallers de Paterna. Les formes representades corresponen només a escudelles amb motius decoratius de palmetes en la seva majoria i motius esterilitzats i geomètrics.

Un altre tipus categòric present és la ceràmica de reflex metàl·lic valenciana, caracteritzada per la seva gran qualitat. Ens trobem amb pastes ben depurades amb desgredant molt fi de mica i/o quars. Les tonalitats solen

ser d'un color beix que es decanta cap al rosat. Les peces són submergides completament en vidriat estannífer de color blanc. Aquest tipus de ceràmica es troba moltes vegades combinada amb el blau de cobalt. Dins d'aquest grup «blau-reflex» destaquen les temàtiques decoratives d'influència islàmica, com ara al·lories, pinyes, esperons, etc. El principal centre productor, del començament del segle XIV, serà Manises. Aquest tipus ceràmic, a conseqüència de la moda renaixentista procedent d'Itàlia a partir del segle XV, desapareixerà progressivament.

Pertanyents al grup de les produccions valencianes, remarcuem el predomini de la ceràmica vidriada blanca amb reflex metàl·lic, la producció massiva de la qual desplaçà els tipus decorats en blau i reflex (fig. 14). Les formes són bàsicament plats i escudelles, normalment, amb una decoració del reflex perdut o malmès. Corresponen a orles de doble filets, decoració de palmetes i retícules, i volutes i geomètrics.

¹⁰ Els dos centres ceràmics utilitzaren un mateix repertori decoratiu i formal, encara que tradicionalment s'han identificat com a paternencs els motius de «palmetes» i manisers, els d'«ataurics». M. MESQUIDA GARCIA (2002), *La ceràmica de Paterna: Reflejos del Mediterráneo*, València, Museu de Belles Arts de València.

La documentació de la ceràmica blava gòtica és ben present en aquests contextos arqueològics. Tradicionalment, aquest tipus de ceràmica s'anomena *ceràmica blava de Barcelona* o *blava gòtica*. Aquesta ceràmica presenta un tipus d'argila relativament homogènia i amb força vacuoles i desgredant fi, possiblement mica i quars. La pasta pren una tonalitat rosada que va des del beix rosat vermellós fins al color groguenc o beix groguenc. Generalment, les peces es troben vidriades només a l'interior, amb un vidriat estannífer escàs, però uniformement distribuït en una capa molt prima (és per això que deixa transparentar el to rosat de l'argila) (fig. 15). La cronologia d'aquest tipus ceràmic té l'inici al segle xv, una fase d'eclosió al segle xvi i perdura fins al primer quart del segle xvii.

La decoració de la ceràmica blava gòtica es realitzava principalment sobre plats, escudelles i servidors. L'ornamentació es caracteritza pels motius geomètrics, elements vegetals i florals, alguns elements vegetals, i els motius epigràfics, com les al·lufies inscrites en registres i esquematitzacions de l'*Ave Maria*. Això ens indica que en els estrats que amortitzaren l'indret continuà la seva pervivència de l'espai.

La ceràmica de reflex metàl·lic català també ha quedat testimoniada en la present intervenció arqueològica. Les peces es recobreixen totalment amb una coberta de vidriat estannífer de bona qualitat, blanquinós rosat o marronós, que fa de base al reflex metàl·lic, aplicat mitjançant un pinzell que pot ser d'una a tres puntes. La tonalitat del reflex metàl·lic varia des del color més metàl·lic fins al marró tabac, depenent del grau de conservació de les peces. La producció d'aquesta ceràmica daurada es va establir inicialment a Barcelona i, cap a la segona meitat del segle xvi, també va tenir obra a Reus. L'auge expansiu de les ceràmiques catalanes de pinzell-pinta s'ha documentat des del final del segle xvi fins a mitjan segle xvii.

La producció minsa de ceràmica blava catalana documentada en els estrats d'amortització més moderns també és present. Aquest tipus ceràmic es basa en una coberta estannífera de color blanc sobre la qual s'aplicava el blau de cobalt. La pasta acostuma a ser compacta, amb algunes vacuoles i desgredant de partícules rogenques amb una tonalitat que va des del beix fins al groguenc. La producció iniciada al final del segle xvi, principalment d'escudelles (fig. 16), conjuntament amb el reflex metàl·lic, marca els contextos ceràmics del segle xvii.

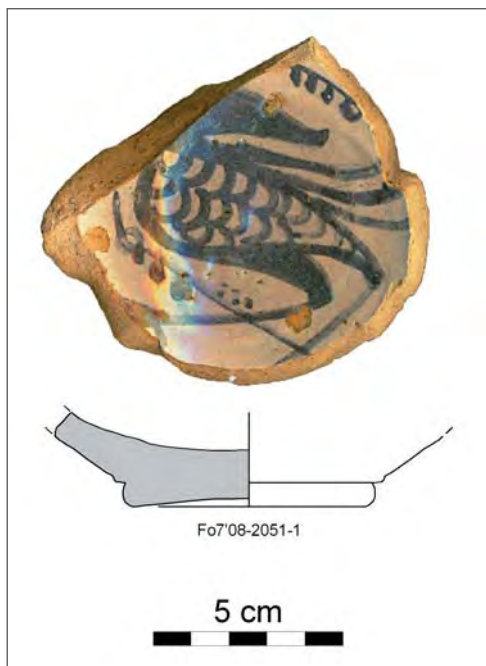

Fig. 15.
Fragment d'escudella
del tipus blava gòtica
del segle xvi,
amb representació
zoomorfa.

Dibuix: Xavier
Bermúdez i López.

Cal assenyalar la presència de ceràmica blava catalana amb decoracions pròpies dels segles xvii i xviii. Hi ha, d'una banda, fragments de les primeres blaves modernes, com les decorades amb blau i groc i les policromes d'influència del Renaixement, del segle xvii, i d'altra banda, decoracions que es poden situar amb posterioritat, tenint en compte la presència dels motius de les faixes i les cintes i els fragments de ceràmica amb decoració d'influència francesa, fonamentalment amb imitacions de les blondes, del segle xviii. El repertori formal es troba representat per plats, escudelles i escudelles d'orelletes.

La gran majoria del material correspon a la ceràmica catalana vidriada. Les diverses tonalitats de vidriat s'aconsegueixen mitjançant la barreja del fundent plumbífer amb altres òxids, com ara el ferro, el coure o l'antimoni, que resulten els colors melat, verd o groc. Els tons vermellosos o marrons són pròpiament de l'argila, tot aplicant el vidriat transparent. Tipològicament, la ceràmica vidriada presenta una gran varietat de formes, que inclou peces de vaixel·la, de cuina, d'higiene o d'emmagatzematge. S'han documentat plats, escudelles, servidors, gibrells, tapadores, morters, olles, cassoles, greixoneres, gerres, cànirs, poals i llànties (fig. 17).

Un altre tipus ceràmic representat és la ceràmica comuna. Majoritàriament, són les produccions de ceràmica comuna reduïda que tenen com a principal característica la pasta formada per una argila depurada amb abundant desgredant de gra molt fi, dura i

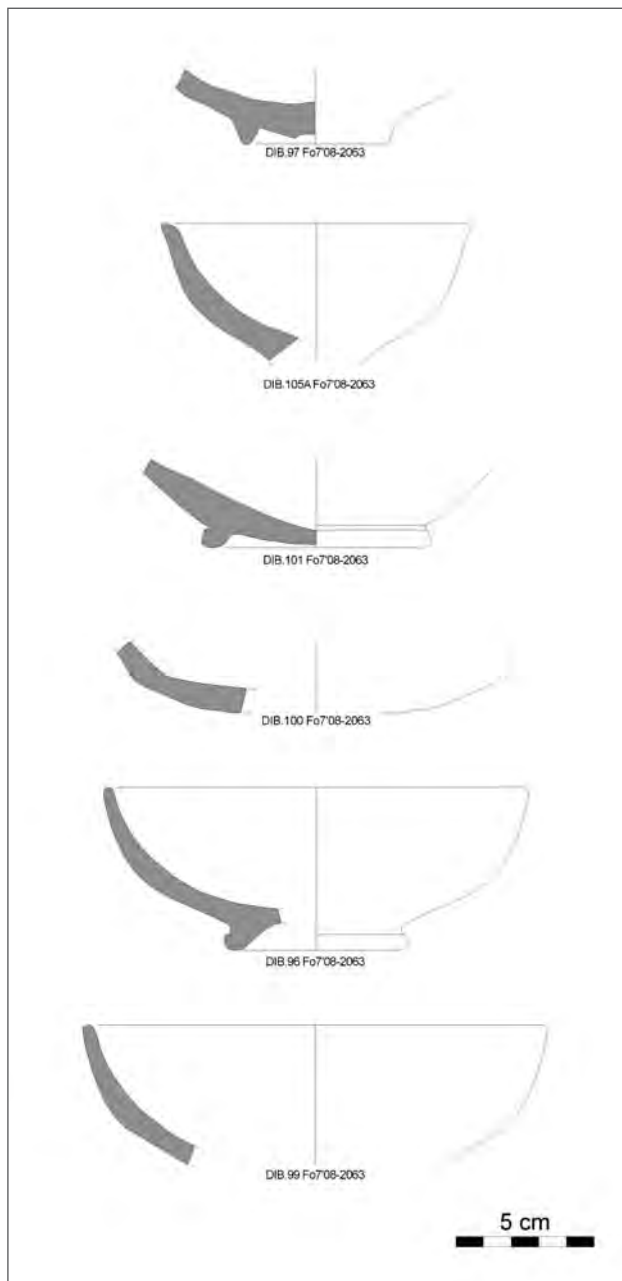

Fig. 16.
Fragments d'escudelles de l'estrat UE 2063,
atribuït als segles xvi-xvii.
 Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

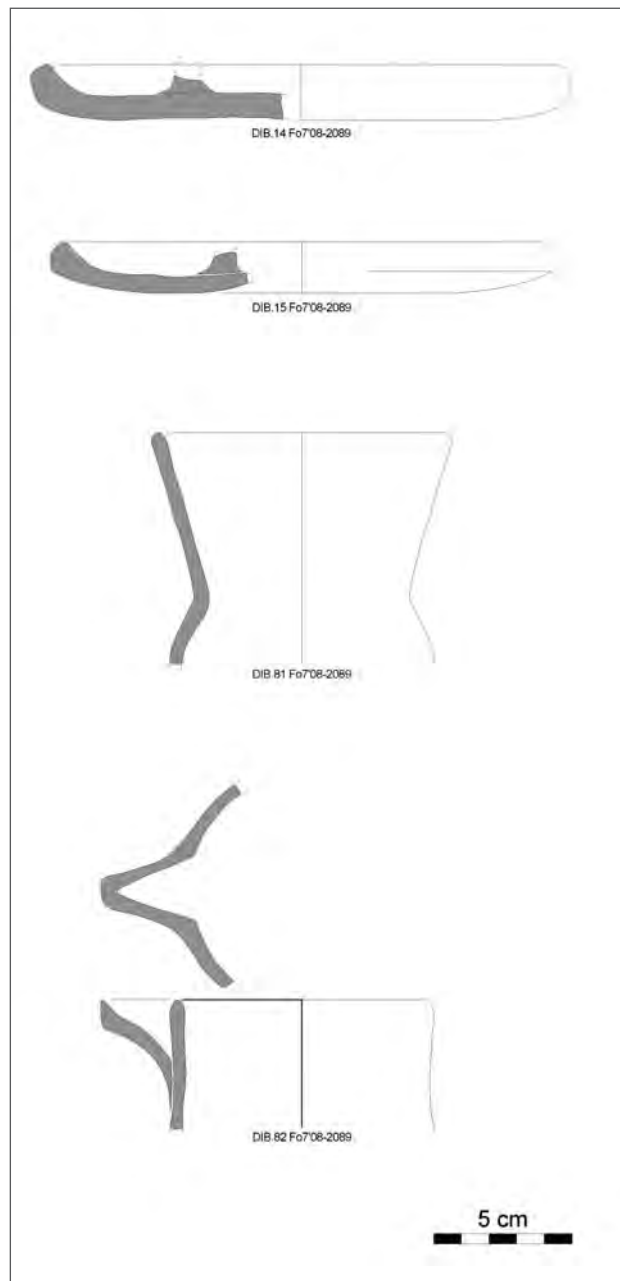

Fig. 17.
Tapadores i gerretes d'atribució cronològica
de la primera meitat del segle xiv.
 Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

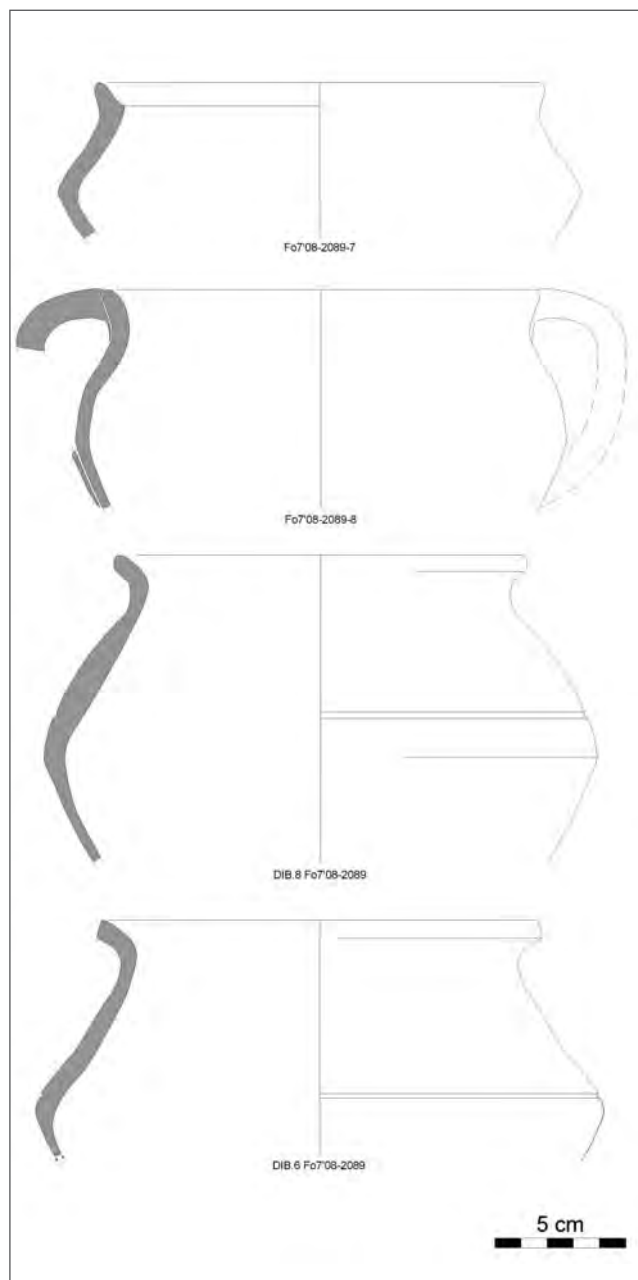

Fig. 18.
Diversos fragments d'olles que amortitzaren la sitja a la primera meitat del segle xiv.
 Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

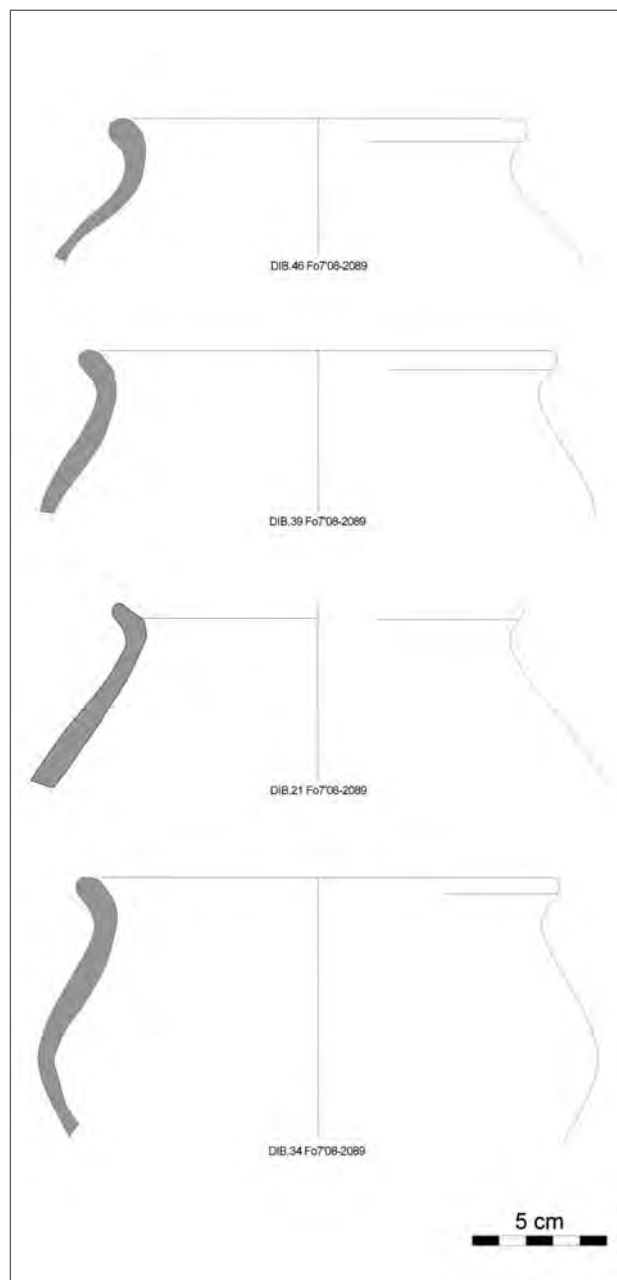
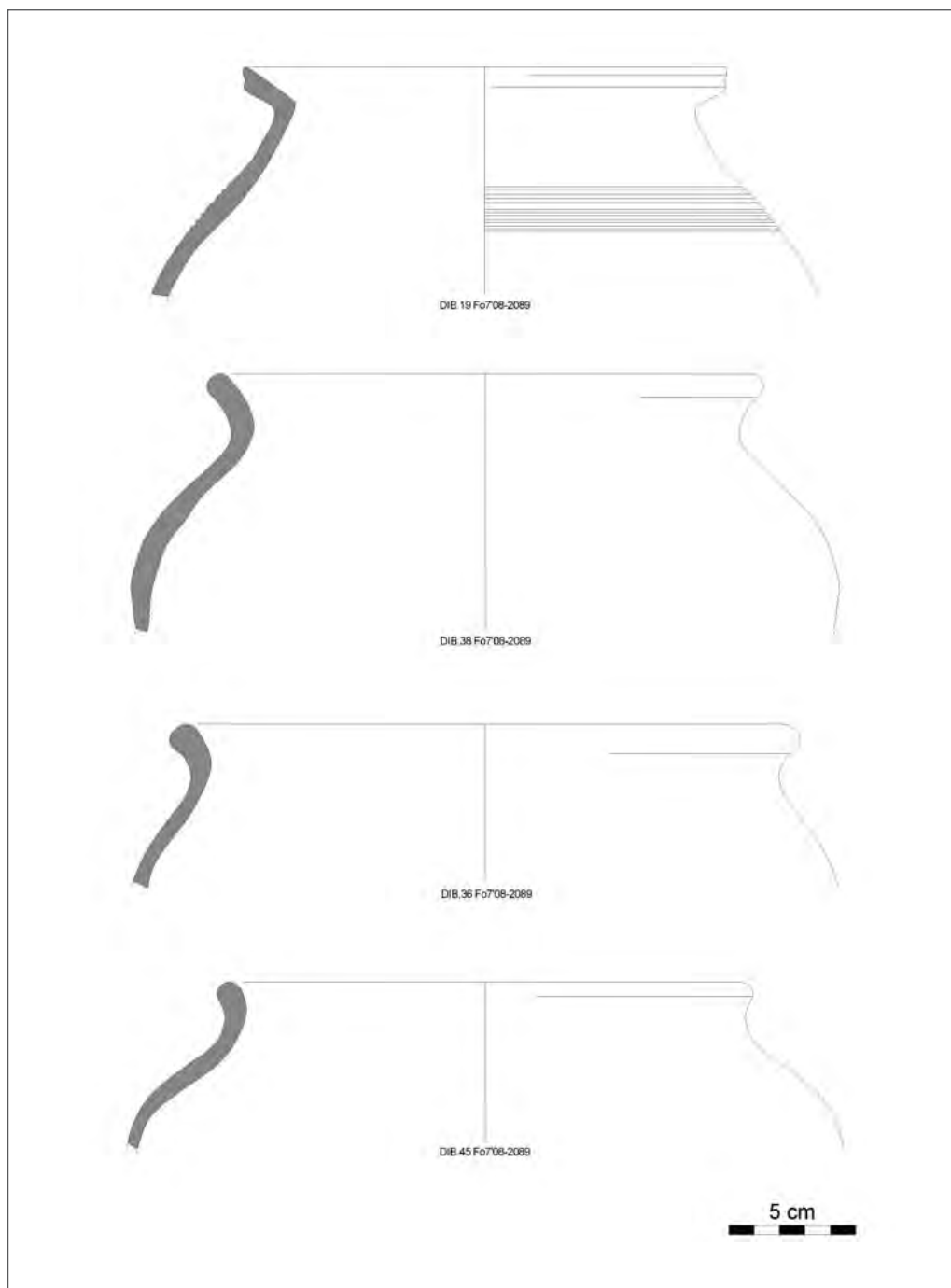

Fig. 19.
Diversos fragments d'olles que amortitzaren la sitja a la primera meitat del segle xiv.
 Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

Fig. 20.

Diversos fragments d'olles que amortitzaren la sitja a la primera meitat del segle XIV.

Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

rugosa. En general, les superfícies són allissades i presenten pocs elements decoratius, amb les parets recremades per l'acció de la postcoccio. El catàleg tipològic es basa en olles (de perfil en S), gerres, cassoles i tapadores i, en menor quantitat, recipients per al transport i l'emmagatzematge (fig. 18-20).

Dins aquest grup, hi ha un tipus ceràmic representat per només una peça quasi sencera. Correspon a una greixera que va estar exposada al foc, amb una pasta vermellosa. Presenta un desgreixant majoritàriament calcari i partícules daurades visibles a la superfície, on les parets exteriors es troben en-

galbades d'una tonalitat grisosa (fig. 21). S'entén per *greixera* l'atuell de base plana amb una nansa oposada a un bec utilitzat per rostir-hi aviram, carn o algun guisat greixós (Parera i Prats, 1998, p. 116). Per les característiques de la peça, pot tractar-se d'una producció de caire local.

Les formes de ceràmica comuna es relacionen amb ceràmica de cuina, amb predomini de les olles, seguides de tapadores, cassoles i gerres. Presenten una coccio de qualitat, amb pastes que presenten abundant desgreixant, parets gruixudes i presència de sutge a les parets exteriors. Aquestes for-

mes, vinculades a l'àmbit domèstic, presenten les parets recremades i estan relacionades amb el servei d'aliments.

A l'interior de la sitja amortitzada a la primera meitat del segle XIV, pel que fa a la ceràmica de transport, es van documentar dos fons del tipus alfàbia vinculats al transport marítim, principalment de vi, gra, oli o d'altres productes.¹¹ Només es tracta de dos fragments, però estretament relacionats amb els ports comercials que se situaven entre Catalunya i València. També coneixem l'aparició d'una guardiola apareguda a l'estrat d'amortització de la sitja de la primera meitat del segle XIV (fig. 22).

La ceràmica comuna oxidada és present a través de les formes destinades al servei i la cocció, car tenim exemplars de gerres, olles, tapadores i cassoles, amb una presència entorn del 8 % en relació amb la ceràmica comuna reduïda.

La ceràmica vidriada monocroma de cocció oxidada és present entorn del 50 % del total recuperat. Es tracta de la categoria amb una major representació estadística. En aquest grup predomina el vidriat melat, amb un 30 % de presència, situat preferentment a la cara interna de les peces, dens i uniforme, i amb un repertori formal ampli de ceràmica destinada al servei de taula i l'emmagatzematge, com gibrells, gerres, poals, escudelles, cànirs, morter, bacins i servidores. Ha aparegut excepcionalment un exemplar de mesura. De les formes destinades a la cocció, hi ha fonamentalment cassoles i olles. Les pastes són homogènies, amb desgrentant dispers.

La ceràmica popular reflecteix un creixement dels grans recipients d'obra negra amb decoració incisa d'acanalats i la pràctica desaparició de l'olla de cocció reduïda (procedent de Verdú), que dona pas a una presència major de l'olla envernissada. Cal afegir l'aparició dels atuells per beure, com els cànirs, amb vidriats verds sobre pastes de cocció oxidant molt depurades, i els grans atuells de ceràmica negra.

De les ceràmiques més recents, assenyallem la presència de l'anomenada *ceràmica de dol*, que té l'origen a Albisola (golf de Gènova), entre els anys 1721 i 1810, tot i que ja es devia fer a la primera meitat del segle XVIII (per les troballes del castell de Priamar, Savona,

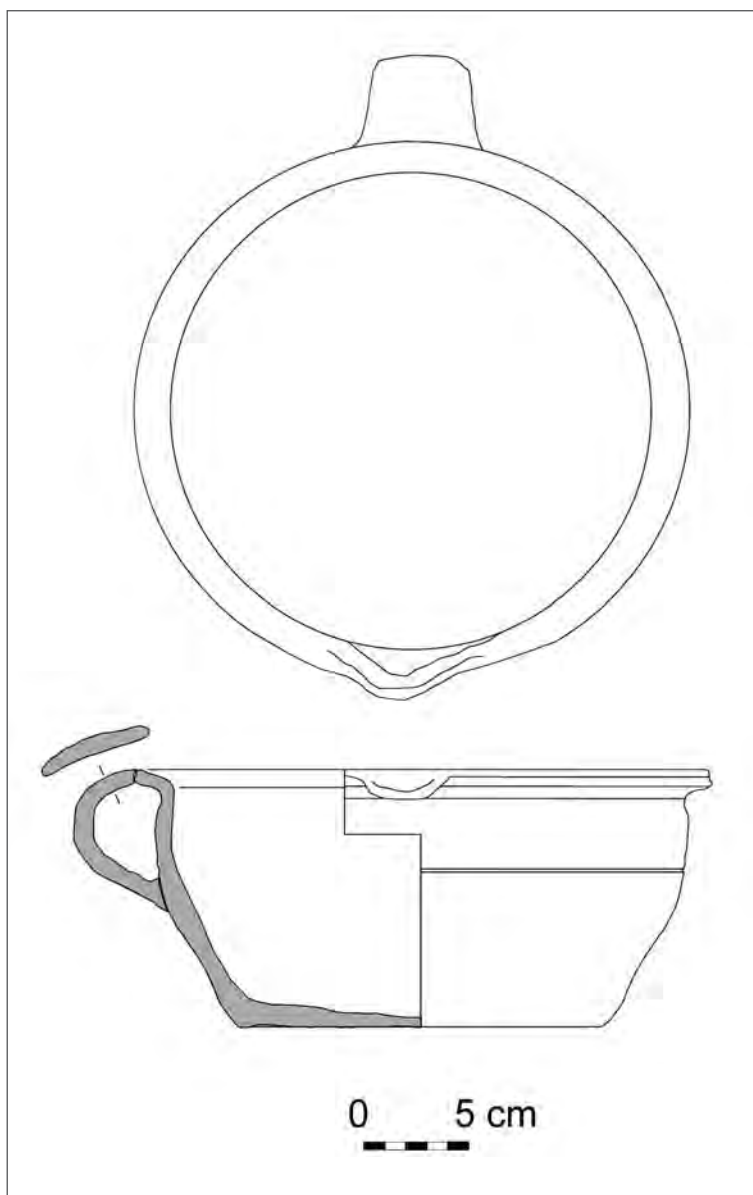

Fig. 21.
Greixera de producció local del començament del segle XIV.
Dibuix: Jordi Ramos i Ruiz.

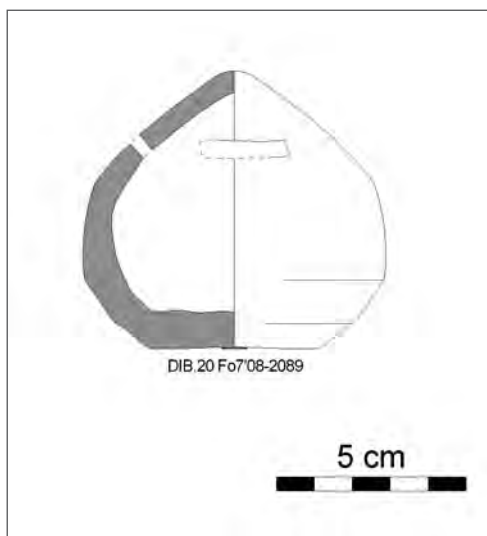

Fig. 22.
Guardiola de la primera meitat del segle XIV.
Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

¹¹ J. BELTRÁN DE HEREDIA I BELCERO (1999), «Tipologia de la producció barcelonina de ceràmica baixmedieval: Una proposta de sistematització», a *Ceràmica medieval i postmedieval: Circuits productius i seqüències culturals*, Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 182.

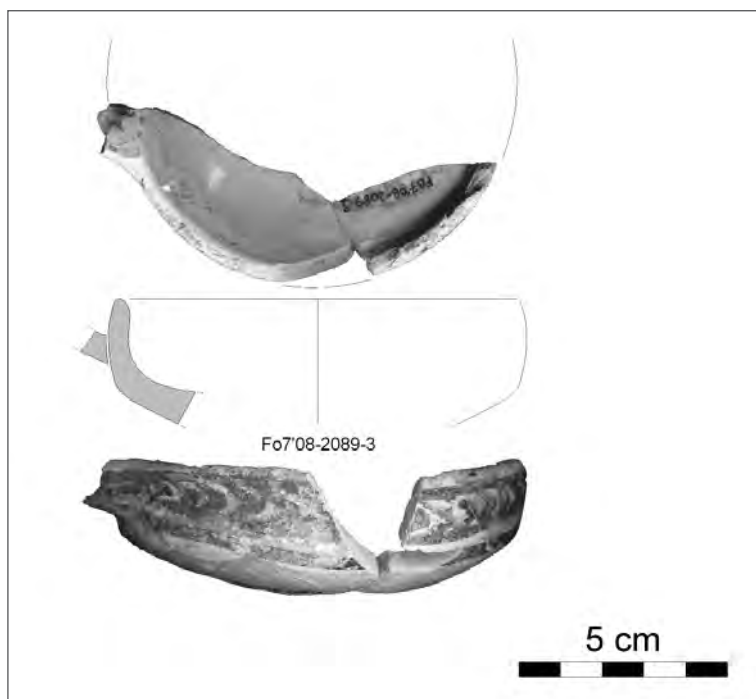

Fig. 23.
Dibuix del fragment de canelobre en manganès monocrom.
Dibuix: Xavier Bermúdez i López.

Ligúria). Posteriorment, a la primera del segle XIX, se'n fabriquen les primeres imitacions. Als Països Catalans, les decoracions són de ratlles negres sobre vermell. Es pensa que les imitacions possiblement són de Piera i Blanes. Les formes que hem documentat al jaciment són, fonamentalment, plats.

La llàntia múltiple: una atribució jueva?

En el conjunt ceràmic estudiat, s'hi ha documentat el tipus llumenera o gresol de llumenera. A la documentació, també és conegut com a *gresola*, corresponent a un petit recipient amb un bec per al qual es contenia l'oli per fer la llum. Aquest tipus ceràmic, de tradició àrab, es troba vidriat a l'interior i en pisa blanca. Hi ha cinc fragments de vora pessigada i uns altres cinc perfils sencers de vidriada melada. Quant a la vidriada blanca, hi ha un perfil sencer i tres vores, però, en aquest cas, existeixen dos fragments que presenten un doble bec pessigat. Les peces destinades a la il·luminació presents als estrats d'amortització de la sitja corresponen a l'1 % del total del conjunt. S'ha pogut recuperar un fragment de canelobre realitzat en manganès monocrom i decorat amb una orla d'espiga atribuït al començament del segle XIV (fig. 23).

En el context ceràmic inventariat de l'excavació arqueològica del carrer de la Font, 7-9, s'hi ha localitzat un fragment atribuïble a una llàntia d'oli múltiple. Al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona hi ha dipositades diverses peces que responen a aquest mateix tipus ceràmic, procedents de les excavacions arqueològiques dutes a terme al Mercat de la Boqueria (1999) i al carrer de Sant Honorat, núm. 3 (2003).¹² Aquesta peça singular de Tàrrrega correspon a un aplic en forma de triangle per ser subjectat, amb dos arrencaments de vores diferenciades i enganxades a l'aplic esmentat, que correspondrien, almenys, a dues cassolletes destinades a allotjar l'oli. La peça ceràmica es troba vidriada en blanc sobre un suport ceràmic rectangular. La seva atribució cronològica a partir dels paral·lels de la ciutat de Barcelona la situen al final del segle XIII i al començament del segle XIV (fig. 24).

Aquest tipus de peça s'ha relacionat a Barcelona amb les llànties rituals (*hanukkiyyà*) que es fan servir a la Hanukkah (Festa de les Llums o de la Dedicació), que la cultura jueva celebra anualment. Aquesta festa, que dura vuit dies seguits, comença el 25 de *kislev*, el tercer mes del calendari jueu, corresponent més o menys al desembre, i commemora la nova consagració del Temple de Jerusalem per Judes Macabeu l'any 165 aC, després que el santuari fos profanat per Antíoc IV Epífanes, rei de Síria i senyor de Palestina. Quan el Temple es purificà de nou, se celebraren festes durant vuit dies i, segons la tradició talmúdica, quan van anar a encendre la llum, només van trobar oli pur d'oliva consagrat per a un sol dia, però la llum es mantingué encesa durant tots els vuit dies. En record d'aquest fet, els canelobres o llànties de la Hanukkah tenen vuit cassolletes, amb una de més gran, que fa de servidora de les altres; les llums s'encenen de dreta a esquerra, una cada dia fins al vuitè dia, quan totes cremen. La llàntia es posa en un lloc visible des de l'exterior.¹³

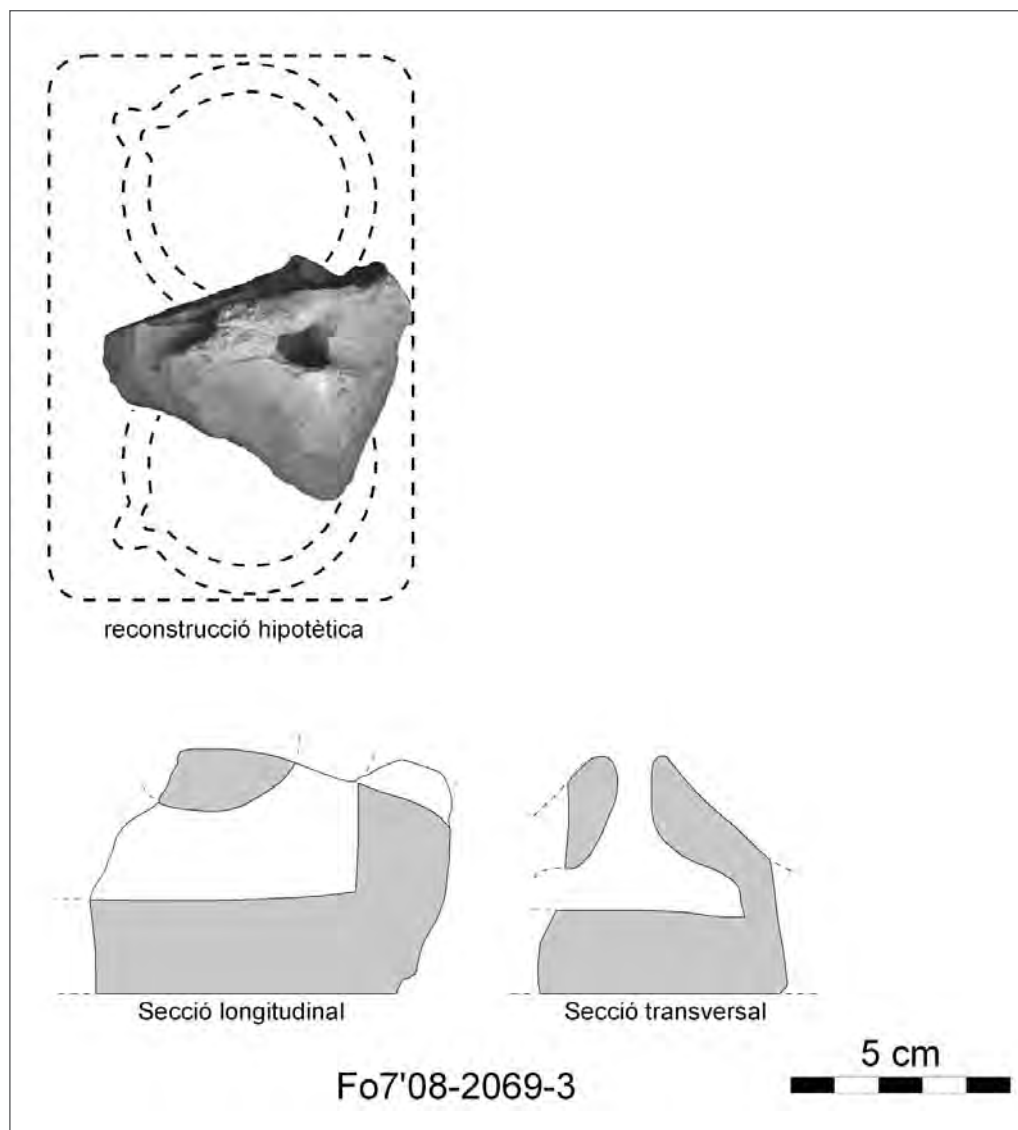
Conclusions i aportació cronològica

Podem afirmar que la procedència del repertori ceràmic documentat a la intervenció arqueològica del carrer de la Font, núm. 7-9, és comú en els contextos de la Mediterrània occidental a la primera meitat del segle XIV. La

¹² L'excavació del carrer de Sant Honorat de Barcelona és un espai del call major de Barcelona on s'ha identificat un magatzem amb grans sitges contemporani al call medieval, molt a prop d'una de les dues portes d'entrada al barri jueu. Agraïm a l'arqueòleg Francesc Xavier Florensa i Puchol, de l'empresa ATICS, SL, les informacions facilitades.

¹³ Informacions recollides al *Butlletí Informatiu del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona*, núm. 10 (primer quadrimestre de 2007).

Fig. 24.
**Llanta múltiple
de possible
atribució jueva.**
Dibuix: Xavier
Bermúdez i López.

documentació de peces acabades i l'absència de peces de rebuig fa pensar que moltes de les peces recuperades tenen l'origen a la costa catalana. Els materials ceràmics recuperats apareixen al repertori dels jaciments arqueològics de les viles de l'entorn de Barcelona i, sobretot, en aquesta ciutat.

Al llarg del segle XIV, els oficis que produïen terrissa eren els gerrers, que fabricaven recipients per al transport i l'emmagatzematge de productes; els rajolers, amb produccions per abastir el sector de la construcció (teules i rajoles, principalment), i els ollers, productors de ceràmica de cuina. Aquests tres oficis relacionats amb la ceràmica formaran les seves bases a mitjan segle XIII, quan les condicions econòmiques eren beneficioses

per a les diferents viles catalanes. Les produccions barcelonines abastiren els territoris de la Corona catalanoaragonesa. El comerç dels centres productors d'atuell de cuina, com ara cassoles, olles i gibrells, canvià les tradicions domèstiques pel que fa a l'alimentació. N'és un bon exemple el fet que, després de la conquesta de Mallorca per part de Jaume I l'any 1229, començà la davallada de la producció de terracota, així com les importacions dels centres musulmans.¹⁴ L'expansió de les mercaderies barcelonines s'incrementà a partir de l'estiu del 1266, quan Jaume I atorgà als consellers i prohoms de Barcelona l'elecció anual de cònsols a les parts d'ultramar per a l'administració dels productes als ports i a l'interior del territori.

¹⁴ Al Regne de València, les importacions des dels centres productors ceràmics catalans s'iniciaren a partir de l'any 1238. Jaume I consolidà l'organització de la ciutat de Barcelona a partir dels privilegis concedits entre els anys 1249 i 1274.

Les formes associades al servei de taula de ceràmica vidriada verda les trobem representades bàsicament per gerres, servidors i escudelles. Els materials ceràmics recuperats, fonamentalment a la sitja, si bé no són gaire abundants, mostren l'existència d'una vaixel·la de taula que podríem qualificar de *luxosa*, en principi, per la carència en altres indrets de la ciutat de Tàrraga d'aquest repertori.

Arribats a aquest punt, sorgiren diverses incògnites relacionades amb el lot ceràmic exhumat. Es pot identificar com una vaixel·la pertanyent a una sola casa o unitat familiar? Suposa la suma de diverses cases? I, d'altra banda, és adjudicable aquest conjunt (i ens referim al baixmedieval) a la comunitat jueva, podent excloure la cristiana?

És extremament difícil atorgar respostes a aquestes qüestions. En primer lloc, com es pot quantificar el nombre de peces «habitual» en una unitat familiar targarina de l'època? Per respondre aquesta pregunta des de l'arqueologia serien necessaris elements comparatius: l'excavació d'altres estructures d'identica cronologia dins la trama urbana de la Tàrraga medieval o de nuclis poblacionals propers permetria veure si aquest lot ceràmic suposa una excepció pel que fa a quantitat i diversitat de peces o, en canvi, si ens trobem dins un conjunt habitual.

Cal dir que en diverses ocasions es trobaren fragments d'un mateix atuell en diversos nivells de sedimentació, fins i tot pertanyents a estrats de dins i fora de la sitja. Per això, el nombre d'individus/peces de l'abocament de mitjan segle XIV l'hem de fer sumant les peces de dins de la sitja UE 2089 amb les de

les UE 2069 i 2060. Sembla lògic pensar que es donà una ràpida obliteració de l'estructura i un anivellament de la superfície del pati mitjançant l'aportació de terres d'algun altre indret que ja contindrien les peces ceràmiques (per exemple, una zona d'abocador comuna). Si fos així, el lot ceràmic estudiat pertanyeria de manera evident a un conjunt de cases o nuclis familiars.

D'altra banda, és del tot cert que el volum de la vaixel·la «habitual» havia de dependre, sense cap mena de dubte, del poder adquisitiu de la casa en qüestió. Tal com hem vist, la intervenció es dugué a terme dins el call de Tàrraga, ocupat en aquella època pel col·lectiu jueu, el qual és de sobra conegut que no era estrany que representés un grup benestant dins la societat de l'època, fruit de les activitats a les quals es dedicava, les quals també li procuraren moltes animadversions. En aquest cas, i suposant la posició benestant de la família que ocupava la casa, és possible la presència d'aquest volum d'atuell.

Quant a la segona qüestió, sembla tan irresoluble com la primera. No hi ha prou elements per diferenciar a quina comunitat pertanyien els materials localitzats, malgrat la llàntia múltiple, possiblement associada a la comunitat jueva. El repertori formal presenta el model de vaixel·la utilitzada a la primera meitat del segle XIV que podia ser utilitzada per les diverses comunitats que ocuparen la ciutat de Tàrraga. Pensem que, per determinar la seva pertinença a la comunitat jueva, serien necessaris altres elements més «distintius» d'aquest col·lectiu, si és que n'hi ha dins l'espectre de les ceràmiques i fora del món litúrgic.